

MUSTAFA KEMAL ATATÜRK'ÜN BAŞARISINDAKİ SIRRIN SOSYOLOJİK ANALİZİ

Nihat AYCAN*

I.- Başarıyı Hazırlayan Toplumsal Ortam:

Tarih başlangıcından günümüze kadar Türk toplumu, başta askeri, siyasi, ekonomik ve hukuk nitelikli olmak üzere; hepsinin üstesinden başarıyla geldiği, küçük veya büyük boyutlu, birçok sorunla karşılaşmıştır. Türk toplumunun üstesinden gelmekte en çok zorlandığı sorunların en büyüğü, XX. Yüzyıl başlarında; dünya paylaşımını esas alan bir anlayışla, I. Dünya Savaşı ile birlikte, başta siyasal, dini, askeri ve entelektüel boyutlarda olmak üzere, bir çok alanda aynı anda ortaya çıkmıştır.

A. Başarıyı Hazırlayan Siyasal Koşullar:

Dünya paylaşımına dayanan savaş sonrasında, Türk toplumunu tamamen yok etmeyi hedefleyen politika, 30 Ekim 1918 tarihinde imzalanan Mondros Ateşkes Antlaşması ile yürürlüğe konulmuştur. Mağlup tarafın isteği ile gerçekleşen, askeri ve ekonomik hükümleri içeren Ateşkes Antlaşması, siyasi yan da içerir. Üç milyon Türk ordusunun dağıtılıp malzemesine el konulmasını, ulaşım ve haberleşmenin kontrol altına alınmasını öngören söz konusu antlaşma, Osmanlı Meclisi'nce de onaylanarak kabul edilmiştir. Antlaşma hükümlerinin ağırlığını, zamanın sadrazamı Ahmet İzzet Paşa: “*yıllardır savaş ve siyasette başarılı olmuşken, son zamanlarda öğrenci ve yaverime yenildim*” sözleriyle özetlerken (Türkmen, 2001, 7); o sıralarda Yıldırım Orduları Komutanlığı'na getirilen Alman General Liman Von Sanders'in, “*yazık şu Türklere, vatanları tehlikede iken, mukadderatlarını idare eden milli bir karargahtan bile yoksunlar*” sözleri dikkat çekicidir (Türkmen, 2001, 16). Bu kötüye gidişi daha Yıldırım Orduları Komutanlığı sırasında gören Mustafa Kemal, Alman ve Türk Genelkurmayları'na yazdığı yazılarında, “*Almanların Osmanlı ülkesini sömürge haline getirmeye çalıştıkları*” uyarısı yapmıştır (Türkmen, 2001, 16).

Kısaca toplumun, bir bunalıma doğru hızla sürüklendiğinin somut şekilde görülmesi ve bu yönde genel kanı oluşması nedeniyle, her ne pahasına olursa olsun, yapılacak bir antlaşma ile toplumsal bunalımın üstesinden gelineceği planlanmıştır. Antlaşma gereği ülkeyi işgale başlayan galip devletlere karşı Mustafa Kemal bir kampanya başlattığında, Sadrazam: “*bu gibiler yüzünden toplumsal barışın yapılamayacağı*” uyarısında bulunmuştur (Türkmen, 2001, 22). Ancak bu Sadrazamın hükümeti fazla iktidar olamamış, 25. günün sonunda istifa ederek görevi bırakmak zorunda kalmıştır (Türkmen, 2001, 28). Yerine, galip devletlerden İngilizlerin her dedigini yapan, ama 45

---

* Prof. Dr., Muğla Üniversitesi Eğitim Fakültesi.

günlük ömrü olan, Sadrazam Ahmet Tevfik Paşa hükümeti iş başına gelmiştir (Türkmen, 2001, 30).

Ahmet Tevfik Paşa hükümeti, Mustafa Kemal'e Nazırlık teklif etmiş, o kararını çok önceden verdiği için, teklifi kabul etmemiştir. Çünkü O, Anadolu'ya geçip burada başarılı olmasını sağlayan, *“alçak gönüllülikle çalışma, kendisini öne çıkartmama ve karşısındakilere samimi bir kanaat vererek onları seferberliğe hazırlama”* ilkesiyle işine başlayacaktır (Türkmen, 2001, 49). Mustafa Kemal'e Nazırlık ve daha başka üst düzey görevler teklif edilmesinde, onun İngilizleri karşısına almayan politik davranışı ile Çanakkale Savaşı'nda gösterdiği başarı kadar; bir süre Padişaha yaverlik yapması ve Almanya gezisi sırasında onunla kurduğu yakın ilişki sonucunda, Padişahın güvenini kazanmış olması da etkili olmuştur. Bu güven o denli güçlüdür ki, Padişah; kızı Sabiha Sultanı, Mustafa Kemal'e vermek istemiştir (Türkmen, 2001, 51). Mustafa Kemal, Padişahın teklifini kabul etmese de, teklifi yakın çevresini genişletmek için kullanmıştır. Bu davranış Mustafa Kemal'in 3. Ordu Müfettişliği'ne atanmasını sağlayacağı gibi, Anadolu'ya geçişinde İngilizlerden izin alınmasını da kolaylaştırmıştır.

Mustafa Kemal'in Kurtuluş Savaşını Anadolu'dan başlatmasıyla ilgili düşüncelerinin gerçekleşmesinde, İngilizlerin Osmanlı hükümetine yaptıkları teklif neden olmuştur. Çünkü onlar, *“Karadeniz Bölgesindeki Rum çetelere önlem alınmadığı takdirde, buraları da işgal edeceklerini”* ilan etmeleri üzerine; buralarda huzuru yeniden sağlamak için Mustafa Kemal, Bakanlar Kurulu kararı ve bu kararın Padişahın da onaylandığı en geniş yetkiyle, 3. Ordu Müfettişi olarak görevlendirilmiştir.

Mustafa Kemal 3. Ordu Müfettişi olarak görevlendirildiğinde, toplumsal bunalım; sadece Karadeniz Bölgesinde değil, Türk toplumunun tümünde çok ciddi boyutlardadır. Bunalıma çare olarak, Sadrazam Damat Ferit Paşa hükümeti, köy köy, kasaba kasaba dolaşıp, gösterişli törenler yapan *“nasihat heyetleri”* oluştursa da, sorun giderilememiş, toplumsal huzur sağlanamamıştır. Toplum huzurunu sağlamak için tüm yollar denenip çözüm bulunmaması üzerine, son çare olarak topluma başvurmaya karar verilmiş ve toplum huzurunu sağlayacak silahlı güçlerin yine toplumdan oluşturulması ile bunların üst düzey koordinasyonun da Ordu Müfettişliklerince sağlanması kabul görmüştür (Türkmen, 2001, 34).

Kısaca Ordu Müfettişliklerinin oluşturulması ile Türk toplumunun kurtuluşunu gerçekleştirecek oluşum, Türk silahlı güçlerinin yeniden yapılandırılmasıyla sağlanacaktır. Bu sırada, devletin üst düzey üç yetkilileri olarak, Harbiye Nezareti Fevzi Paşa, Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti Cevat paşa ile Mustafa Kemal arasında *“vatanın tehlikede olduğu”*na dair fikir birliğine varılmıştır.

Mustafa Kemal üst düzey komutan arkadaşlarıyla birlikte İstanbul'dan Samsun'a gitmek üzere özel bir gemi ile yola çıktığında, Kız Kulesi civarında İngilizler tarafından durdurulup, pasaport vizesi için kontrolden geçirilmiştir. Mustafa Kemal'in üzerinde, 25.0000 kağıt paradan başka kıymetli eşya bulunmasa da; İngilizler, Mustafa Kemal'den şüphe ettiklerini rapor etmişlerdir. Ancak yola çıkmadan Mustafa Kemal tarafından yapılmış ön hazırlık nedeniyle, rapor yüzünden İngilizlerle fazla sorun yaşanmadan Samsun'a devam edilmiştir (Türkmen, 2001, 73).

Mustafa Kemal Samsun'a çıktığında, bir yandan sivil toplum kuruluşları ve idealist ordu komutanları ile temasa geçerken; diğer yandan valiliklere yazı göndererek, mevcut durum hakkında bilgi istemiştir. Yapılanlardan şüphelenen Samsun'daki İngiliz subaylar, hemen İstanbul'a telgraf çekerek, "Mustafa Kemal'in Müslüman halkı kurtuluş galeyanına getirdiğini" bildirmişlerdir. Bu andan itibaren, İstanbul Hükümeti ile Mustafa Kemal'in arası açılmaya başlamıştır. Çünkü Mustafa Kemal, bölge asayişini sağlayabilmek için civardan asker toplamaya başlamıştır bile (Türkmen, 2001, 76).

B. Başarıyı Hazırlayan Dini Koşullar:

Mustafa Kemal'in Samsun'da inisiyatifi ele almasının somut göstergesi olarak subay grubu ile kentte dolaşması, İngilizlerin sabrını taşırmış; Sadrazam'dan, onun geri çağrılmasını istemişlerdir. Bu sırada sadrazamlığa, Mustafa Kemal'in Anadolu'ya gitmesine daha ilk başta karşı olan, Şeyhülislam vekalet etmektedir (Türkmen, 2001, 90). Şeyhülislam M. Sabri, halka "*işgalci güçlerden İngilizlere yardımcı olunmasını*" telkin ederken; imamlar da, "*işgalciler sayesinde camilerin dolduğunu, buna şükredilmesi gerektiğini*" söylemişlerdir (Özakman, 2005, 349).

Dini önderler nedeniyle Samsun'da rahat çalışamayacağını anlayan Mustafa Kemal, Havza'ya taşınır. Havza'ya girişinde Mustafa Kemal'i kaymakam, belediye başkanı ve bir kısım halk karşılar (Türkmen, 2001, 75). İstanbul hükümetinden gelen baskıların çok artması üzerine, Mustafa Kemal istifa edebileceğinin sinyalini verir.

C. Başarıyı Hazırlayan Askeri Koşullar:

Bu sıralarda arka arkaya kaybedilen savaşlar nedeniyle, Türk toplumunda; derin bir karamsarlık, ümitsizlik, yılgınlık ve bezginlik hakimdir. 3. Ordu müfettişliğinden istifa eden Mustafa Kemal'in istifası hemen kabul edilir. Ancak önce yetkileri alınır, sonra görevinden uzaklaştırılır. Görevden alınmadan az önce istifasını sunan Mustafa Kemal'e, en kıdemli Paşalardan Kazım Karabekir ve üst düzey komutanlar, hemen bağlılık yemini ederler (Türkmen, 2001, 108). Mustafa Kemal'in yerine Hurşit Paşa düşünülmüşse de,

bürokrasi yüzünden tayin gerçekleşmez. Dolayısıyla, 3. Ordu Müfettişliği bir süre boş kalır.

İç İşleri Bakanı, Erkan-ı Harp Miralayını Ali Galip'e emir vererek; Erzurum'a gitmek için yola çıkan Mustafa Kemal'in, Sivas'ta tutuklanmasını ister. Bu sıralarda emir veren Bakanın istifa etmesi, Sivas valisinin de olaya müdahale etmesiyle, Mustafa Kemal'in tutuklanması önlenir (Türkmen, 2001, 100).

İngilizler "Müslüman halkı azınlıklara karşı kıskırttığı" iddiasıyla, ne pahasına olursa olsun Mustafa Kemal'in İstanbul'a getirilmesi için hükümete baskı yapsalar da, hükümetten bu yönde bir karar çıkmamış; sadece Padişah Mustafa Kemal'e bir mektup göndererek, "Anadolu'nun durumunun İstanbul'dan kötü gözükmediğini, istediği yerde iki ay hava değişimi alarak, durumun netleşmesini beklemesini" istemiştir. Padişahın isteğini dinlemeyen Mustafa Kemal, yoluna Erzurum yönüne doğru devam etmiştir (Türkmen, 2001, 103).

İstanbul hükümeti Erzurum Kongresine katılacakların tutuklanacaklarını ilan etmesine rağmen, Kongre 23 Temmuz 1919 günü açılır (Türkmen, 2001, 110). Kongreden hilafet ve saltanata bağlılık kararı çıksa da, Meclis-i Vükela; bir yandan Mustafa Kemal ve Rauf beyin tutuklanmasını Dahili, Harici ve Harbiye Nazırlarından isterken (Türkmen, 2001, 111), diğer yandan Mustafa Kemal'in tüm rütbe, taşıdığı nişan ve madalyaların geri alınmasına karar verir (Türkmen, 2001, 115).

D. Başarıyı Hazırlayan Entellektüel Koşullar:

Mustafa Kemal hareketinin engellemesi, sadece siyasi, dini ve askeri kesimden gelmemiş; aydın kesimden de engellemeler gelmiştir. Örneğin, Refik Halit Karay, "*kuzum Mustafa, sen deli misin?*" diyerek Mustafa Kemal ile alay ederken (Özakman, 2005, 20); İstanbul Üniversitesi Öğretim Üyelerinden Rıza Tevfik de, üniversite öğrencilerine verdiği bir konferansında; "*Türklükten çoktan istifa ettiğini, çünkü Türkün kılıçtan başka övünecek bir şeyi olmadığı, onun da bittiğini; İstanbul'da oturmalarına işgalci güçlerin ses çıkartmaması ise, onların İslam alemine duydukları saygıdan ileri geldiğini*" belirtirken (Özakman, 2005, 544); yine aydınlardan Cenap Şehabettin ise, Yunanlılar Bursa'ya girdiklerinde; "*üzülmeyin, memnun olun; çünkü onlar, lehimize çalışıyor, memleketi milliyetçi denilen haydutlardan, serserilerden temizliyorlar*" diyor; Hüseyin Daniş, Ali Kemal ve Bersamyan da, üniversite öğrencilerine benzer telkinlerde bulunuyorlardı (Özakman, 2005, 555).

Büyük Millet Meclisinde, ordunun malzeme ve moral yetersizlikler nedeniyle savaşı kazanmasının mucize olacağı tartışılırken, kazanılması neredeyse imkansız işin başına, Mustafa Kemal Başkomutan olarak öneriliyor; böylece onu Ankara'dan uzaklaştırma planı da uygulamaya konuluyordu

(Özakman, 2005, 235). Mustafa Kemal, Başkomutanlığı tam yetki ile kabul edebileceğini söylediğinde, Mecliste hararetli tartışmalar başlamış ve yapılan oylamada, % 92.35 oranında Mustafa Kemal'in tam yetki ile Başkomutanlık yapmasına onay verilmiştir (Özakman, 2005, 241).

E. Başarıyı Hazırlayan Toplumsal Ortamın Özelliklerinden Çıkan Sonuç:

Görüldüğü gibi Mustafa Kemal Atatürk'ün başarısının sırrı, çeşitli yönlerden farklı şekillerde gelen engellemeler ile olumsuzluklardan yılmayıp, ümidini de hiç kaybetmeden, doğru olduğuna inandığı yolda, kararlı şekilde devam etmesidir. Kararlığı sonucunda başarıya ulaştığında, bu başarısını İstanbul Hükümeti bile dikkate almış; başarısının somut göstergesini, Mustafa Kemal Ankara'ya Mustafa Kemal Atatürk olarak geldiğinde, onun görevden alınmadan kedisinin istifa ettiğini, bu nedenle rütbe, nişan ve tüm madalyalarının geri verilmesi gerektiğini gündemine alarak vermiştir.

II. Mustafa Kemal Atatürk'ün Başarısındaki Diğer Sır, Toplum Kavramlarından Bazılarına Verdiği Özel Önemdir.

Mustafa Kemal Atatürk'ün toplum kavramlarından bazılarını öne çıkartarak, onlara yüklediği anlam, onun başarısının göstergesi olduğu için; bunların da açıklanması gerekir. Bu kavramlar demokrasi, cumhuriyet, eğitim, aydın, din, ekonomi ve basındır.

a)Demokrasi, M.K.Atatürk, Türk toplumunun demokrasiden başka seçeneğinin olmadığını “Artık bugün, demokrasi fikri, daima yükselen bir denizi andırmaktadır. 20. yüzyıl, birçok baskıcı hükümetlerin, bu denizde boğulduğunu görmüştür”, sözleriyle belirtmiştir (Dumoulin, 37).

b)Cumhuriyet, “Hakimiyet kayıtsız şartsız milletindir . Yürütme kudreti, yasama yetkisi milletin tek ve gerçek temsilcisi olan mecliste toplanmıştır. Bu iki kelimeyi bir kelimedede anlatmak mümkündür: Cumhuriyet. Demokrasi ilkesinin en çağdaş ve en akılcı uygulamasını sağlayan yönetim şekli Cumhuriyettir (Dumoulin, 28,30)”. M.K.Atatürk'e göre, toplum refahı ancak Cumhuriyet ile sağlanır.

c)Eğitim,” Eğitim işlerinde mutlaka başarılı olmak gereklidir. Bir milletin hakiki kurtuluşu ancak bu surette olur” diyerek eğitime önem veren M.K. Atatürk, eğitim program ve politikalarının nasıl olacağını okul ve öğretmenler örnekleriyle ayrıntılı şekilde belirtmiştir.

c1)**Eğitim Politikası'**nı “Bizim takip edeceğimiz siyasetin temeli, evvelâ mevcut cehaleti ortadan kaldırmaktır. Ayrıntıya girmekten sakınarak, bu fikrîmi birkaç kelime ile açıklamak için diyebilirim ki, mutlaka bütün köylüye okumak, yazmak ve vatanını, milletini, dinini, dünyasını tanıtacak kadar coğrafi, tarihi,

dinî ve ahlâki bilgiler vermek ve dört işlemi öğretmek eğitim programımızın ilk hedefidir (Dumoulin, 47)”, şeklinde belirlerken;

c2)Eğitim Programı’nı ”Eğitim ve öğretimde uygulanacak olan usûl, bilgiyi insan için fazla bir süs, bir zorbalık aracı, yahut medenî bir zevkten ziyade maddî hayata uygun olmayı sağlayan uygulamalı ve kullanılabilir bir araç haline getirmek” şeklinde tanımlar (Dumoulin, 46) ve bu programı “ Bu zaferin temini için hepimizin tek can ve tek fikir olarak esaslı bir program üzerinde çalışması lazımdır. Bence bu programın esas noktaları ikidir (Dumoulin, 48); bunlardan birincisi sosyal hayatımızın ihtiyaçlarına uygun olması iken, ikincisi Çağdaş gerekliliklere uygun olmasıdır.

c3)Okul, M.K.Atatürk’e göre mektep, “genç dimağlara, insanlığa hürmeti, millet ve memlekete sevgiyi, şerefi ve bağımsızlığı öğretir...Bağımsızlık tehlikeye düştüğü zaman onu kurtarmak için izlenmesi uygun olan en doğru yolu belletir... Memleket ve milleti kurtarmaya çalışanların aynı zamanda mesleklerinde birer namuskâr ve birer âlim olmaları lâzımdır. Bunu temin eden mekteptir (Dumoulin, 125)”.

c4)Öğretmenlere büyük önem veren M.K. Atatürk, onların görevlerini: “sizin başarınız, Cumhuriyetin başarısı olacaktır” sözleriyle tanımlamıştır (Dumoulin, 132).

Atatürk’ün harp okulunda askeri öğrenci iken düşünsel derslerden oldukça başarılı olması, eğitimde uygulama kadar, nasıl bir eğitim olması gerektiği hakkında da ip uçları verir (Güler, 2000, 13).

d)Aydın, “aydınlardan millete gideceği yolu gösterirken, dünyanın her türlü ilminden, keşiflerinden, gelişmelerinden istifade emeli; ama unutmayalım ki asıl temeli kendi içimizden çıkarmak mecburiyetindeyiz. Aydın sınıfı ile halkın anlayışı ve hedefi arasında doğal bir uygunluk olması lazımdır. Yani aydın sınıfın halka telkin edeceği fikirler, halkın ruh ve vicdanından alınmış olmalıdır” diyen M.K. Atatürk, Türk aydınının profilini de çizmiştir (Dumoulin, 14,15).

e)Din, “biz dine saygı gösteririz. Düşünür ve düşünceye muhalif değiliz. Biz sadece din işlerini millet ve devlet işleriyle karıştırmamaya çalışıyor, kaste ve fiile dayanan bağınaz hareketlerden sakınıyoruz (Dumoulin, 43; Saray, 2000, 75)”. Görüldüğü gibi din, M.K. Atatürk tarafından da İslamiyet’in diğer dinlerden farklı özeliği vurgulanarak tanımlanmıştır.

f)Ekonomi, “Hiçbir medenî devlet yoktur ki, ordu ve donanmasından önce ekonomisini düşünmüş olmasın” diye ekonomiyi tanımlayan M.K. Atatürk; ekonomik kalkınmayı da; “Türkiye’nin; hür bağımsız, daima daha kuvvetli, daima daha refahlı Türkiye idealinin, bel kemiği” demiş; nihayet, ekonomide önemli yeri olan dış borçları, “Hükümetimizin her medenî devlet gibi dış borçlanmalar yapması gereği vardır. Şu kadar ki, ödünç alınan yabancı

paralarını şimdiye kadar Babıâli'nin yaptığı gibi ödemeye mecbur değilmişiz gibi, maksatsız israf ve kullanma ile borçlarımızın yükünü artırarak mali bağımsızlığımızı tehlikeye atmaya kesinlikle karşıyız. Biz memlekette, ilerlemeyi, üretimi, ve halkın refahını temin edecek, zenginlik kaynaklarımızı geliştirecek faydalı borçlanmalara taraftarız” sözleriyle belirtmiştir (Dumoulin, 40,48,49).

g)Basın, “bir milletin mutluluk hedefi olan müşterek istikamette yürümesini teminde başlı başına bir kuvvet, bir akıl, bir rehber” diyerek belirten M.K. Atatürk; Türk basınına, “milletin gerçek ses ve iradesinin doğduğu yer olan Cumhuriyet'in etrafında çelikten bir kale meydana getireceği, bunun da bir fikir kalesi, bir zihniyet kalesi” olduğunu söylemiştir (Dumoulin, 20).

Sonuç

Başarıya ulaşmak için yapılacak iş çok net bir şekilde bellidir. O da yıllar önce Atatürk'ün gösterdiği yolu izlemek; yani başarı için, sorumluluk bilinciyle çalışıp batılılaşmaktır. Bunları Atatürk'ün söyleyişiyle açarak söylersek, “mesuliyet yükü ölümden bile ağırdır” (Dumoulin, 105), ilkesini benimseyip, “ilk işimiz milleti çalışkan yapmaktır” (Dumoulin, 32), sözünü hiç unutmadan, “Zafer, Zafer benimdir diyebilenindir; başarı, başarılı olacağım diye başlayanın ve başarılı oldum diyebilenindir” (Dumoulin, 21), ile başarıyı yakalamak ve “Memleketimizi çağdaşlaştırmak istiyoruz. Bütün çalışmamız Türkiye'de çağdaş, dolayısıyla batılı bir hükümet meydana getirmektir. Medeniyete girmek arzu edip de, batıya yönelmemiş millet hangisidir?” sorusunu kendimize yönelterek, çağdaş ve gelişmiş ülkeler arasında yerimizi almalıyız. Çünkü Giddens'in da belirttiği gibi, XXI. Yüzyılda küreselleşmenin öne çıkmasıyla birlikte, herkes birbirine bağılı hale gelmiş, işgücünün % 80 i geçimini hizmet ve bilgi teknolojilerinden sağlamaya başlamıştır. Dünyadan daha fazla yararlanmak için, bunlara sahip olmak şart olduğu halde, ne yazık ki toplumların % 30'u bu gerçeğin farkında değildir (Giddens,2005,3; 8).

KAYNAKLAR

- DUMOULIN, D.,(proje hazırlayıcısı) Atatürk'ten Düşünceler, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara;<http://www.atam.gov.tr/yayin/indir/liste/atadus.zip>
- GIDDENS, A., Dünyadaki Yeni Eğilimler, Avrupa Birliği ve Türkiye, Düzenleyen:M.Kemal Ulusoy, Ankara, 2005;<http://www.sosyolojidernegi.org.tr/Giddens.pdf>
- GÜLER, A., Askeri Öğrenci Mustafa Kemal'in Notları, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2000.
- ÖZAKMAN, T., Şu Çılgın Türkler, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2005.

Nihat AYGAN

SARAY, M., Türklerde Dini ve Kültürel Hoşgörü, Atatürk ve Laiklik, İstanbul, 2000;[http:// www.atam.gov.tr/yayin/indir/indir.htm](http://www.atam.gov.tr/yayin/indir/indir.htm)

TÜRKMEN, Z., Yeni Devletin Şafağında Mustafa Kemal, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Ankara, 2001.